

The Commercialize of Higher Education and the Legal Framework in Privat Higer Education in Albania

Abstract

In the last ten (10) years Albania has faced the phenomena of the extension of higher education. One legal complex framework approved provides and regulates the license and thereafter the accreditation of the private higher education institution. In Albania have now, 13 Public Higher Education Institutions and 46 Private Higher Education Institutions (HEI).

The phenomenon of commercialisation of higher education is not only in Albania. It is one typical and common phenomena of eastern ex-communist countries where the right to study in the university is a privilege for the “elite” class. This article will focus in three main directions:

- 1.The situation of higher education in the Balkan countries and the role of private higher education sector*
- 2.The mechanism of quality control. The Public Agency for Accreditation of Higher Education*
- 3.The Albanian legal framework in private higher education*

This article aims to indicate the important role that plays in the private higher education sector. It shows the promoting of competition between the public and private higher institutions. This competition has a positive impact for improving the higher education in Albania. Facing each other, both the public and private HEI have the same objective: to offer the quality standards and to be competitive in the market of higher education.

Keywords: *Higher education, Commercialisation of Higher Education, Quality, Legal Framework of HEI*

Abstrakt

Në këtë 10 vjeçar të fundit, Shqipëria është ndodhur përballë fenomenit të masivizimit të arsimit të lartë. Komercializimi i arsimit si shërbim, sot ka sjellë që ai të ofrohet edhe nga Institucionet private. Në Shqipëri ka tashme 13 Institucione publike të arsimit të lartë dhe 46 private.

Një kuadër ligjor kompleks, rregullon krijimin, licensimin, dhe më pas akreditimin e institucioneve private të arsimit të lartë.

Fenomeni i komercializimit të arsimit të lartë, nuk është vetëm shqiptar. Ai është një fenomen tipik i vendeve ish komuniste, në të cilat e drejta për arsim i takonte vetëm një shtrese të quajtur “elitare”. Artikulli, do të fokusohet në tre drejtime kryesore:

- 1. Situata në vendet e Ballkanit Perëndimor dhe roli i sektorit privat të arsimit të lartë.*
- 2. Mekanizmat e kontrollit të cilësisë. Agjencia Publike e Akreditimit të Arsimit të Lartë.*
- 3. Kuadri ligjor shqiptar në fushën e arsimit të lartë privat.*

Artikulli, synon të evidentojë rolin që luan sektori privat, në arsimin e lartë, i cili nxit konkurrencën midis Institucioneve publike dhe atyre private, si dhe midis vetë privatëve, dhe jep një impakt pozitiv në zhvillimin e arsimit të lartë në Shqipëri.

Duke u vendosur përballë njëri-tjetrit, IAL publike dhe ato private, kanë të njëjtin qëllim, të ofrojnë standarde dhe të jenë kompetitive në tregun e arsimit të lartë.

Fjalët Kyçe: *Arsimi i Lartë, Komercializimi në Arsimit të Lartë, Cilësia, Kuadri Ligjor i IAL*

1-Hyrje: Komercializmi i Arsimit të Lartë dhe Korniza Ligjore e Arsimit të Lartë Privat në Shqipëri

Shqipëria, Mali i Zi, ish-Republika Jugosllave e Maqedonisë, dhe Serbia (të quajtuara “vende të Europës Juglindore”) gjithnjë e më tepër po karakterizohen nga një zhvillim i tyre politik dhe ekonomik. Në kuadër të Marrëveshjeve të Stabilizimit-Asocimit, lidhur midis tyre dhe vendeve anëtare të BE, ato po synojnë që të integrohen në BE, dhe arsimin e lartë ta reformojnë në funksion të proceseve integrale.

“Akhenda e Lisbonës”, me anë të së cilës vendet e Bashkimit Europian synojnë të bëhen rajoni më konkurrues i botës, ka ofruar kuadrin për zhvillimin ekonomik edhe të vendeve të Europës Juglindore, dhe në këtë aspekt edhe të arsimit të lartë. Vendosja e ekonomive tregut në këto vende, kërkon që ato të jetë konkurruese, si një kusht thelbësor për anëtarësimin në BE, ku midis të tjerave, edhe arsimit i lartë si një shërbim publik, sot ofrohet si nga sektori publik ashtu dhe nga ai privat. Në rastin e Shqipërisë, arsimit i lartë, sot përballet me sfiden e komercializmit të tij, c’ka do të thotë se ai është liberalizuar, jo vetëm në kuptimin e sektorit publik që e ofron atë si një shërbim, por edhe në kuptimin e sektorit privat, i cili në kaudër të një ekonomie tregu, ka të drejtë të ofrojë arsimin si një shërbim, dhe të jëtë konkurrues në këtë treg.

Nga një e drejtë që i takonte vetëm një shtrese “elitare”, tashmë në këtë 10 vjeçar të fundit, ai po karakterizohet nga masivizimi, i cili nënkupton jo vetëm numrin e madh të studenteve të cilët studiojnë në universitet publike, por edhe hapjen dhe funksionimin e institucioneve të larta private. Kështu, aktualisht numërohen 13 IAL publike dhe 46 IAL private. Në keto IAL në vitin akademik 2011-2012 studiojnë: 95890 studentë në IAL publike dhe 34037 studentë në IAL private. Sic shikohet edhe nga shifrat, ka një raport të zhdrejtë midis numrit të studenteve që studiojnë në IAL publike në krahasim me ato private, por realiteti flet për një numër të konsiderueshëm IAL private. Ndodhur përballë një fenomeni të tillë, me të drejtë shtrohet pyetja, pse kaq shumë IAL private, në raport me IAL publike, vecanarisht në një vend të vogël dhe me një popullsi të vogël, rreth 3 milion banorë? Ndër arsytet me kryesore mund të përmendim:

1- Së pari, nuk ka një strategji të qartë të qeverive shqiptare, në lidhje me arsimin e lartë privat, liberalizimi i tij vecanarisht pas viteve 2004 është bërë pa pasur këtë strategji.

2- Së dyti, e drejta për të vazhduar studimet në universitet publike shqiptare, vazhdon të kushtëzohet nga sistemi i kuotave që qeveria miraton çdo vit, për çdo universitet dhe në çdo program studimi.

3- Së treti, një kategori studentesh (vecanarisht prindërit e tyre), kërkojnë kushte me të mira, që nënkupton një staf të përgatitur, një infrastrukturë bashkëkohore, dhe një përkushtim për mësimdhënie, me profesorë të motivuar, ku këta të fundit janë të mirëpaguar në universitetet private, sesa në ato publike.

4- Së katërti, IAL private ofrojnë orë mësimore fleksibile. Me qëllim të tërheqjes së studentëve të punësuar, të cilët mund t’ia lejojnë vetes një edukim më të shtrëngtë, shumica e institucioneve private të arsimit të lartë janë duke ofruar mënyra fleksibile të studimeve, si nga leksionet e mbrëmjes, dita e shtunë, e deri tek opsionet fleksibile për provime.

5- Se pesti, paisja me diplomë. Shqipëria është një vend me një shkallë të lartë papunësie, (sipas të dhënave zyrtare, shkalla e papunësisë për vitin 2011 është 13.5 %, por kjo nuk është shifra reale) (Statistical Institute of the Republic of Albania (INSTAT)), kjo dikton, që për një vend pune të ketë shumë kërkesa. Si rezultat, kriteret për çdo vend pune rriten. Diploma universitare bëhet parakusht për pothuajse çdo vend pune. Në këto situata, njerëzit shikojnë vetëm si të arrijnë tek diploma, si garanci për punë.

6- Se gjashti, papunësia. Për shkak të shkallës së lartë të papunësisë në Shqipëri me tendencë në rritje, një numër i madh i popullsisë së re, i shtohet tregut të punës për çdo vit. Rritja aktuale ekonomike e Shqipërisë nuk ka kapacitete për absorbimin e këtyre personave që hyjnë në tregun e punës çdo vit. Kur një maturant i diplomuar, shikon perspektivën, ai ndodhet përballë dy alternativave:

a- të kërkojë punë me shpeshë që do ta gjejë një të tilla, apo

b- të vazhdojë arsimin universitar me shpeshë që diploma do t'i rrisë mundësitë për punësim.

Aktualisht, zgjedhja e parë është një mundësi shumë e kufizuar, dhe vetëm pak persona mund ta kenë këtë "fat". Kështu, zgjedhja e dytë, bëhet primare, dhe gjithnjë e më shumë njerëzit i drejtohen opsionit të dytë.

2- Situata në Vendet e Ballkanit Perëndimor dhe Roli i Sektorit Privat të Arsimit të Lartë Vendet e Europës Juglindore (Shqipërisë, ish-Republika Jugosllave e Maqedonisë, Malit të Zi, dhe shtetit të ri Kosovës), mund të thuhet se paraqesin të njëjtën situatë në arsimin e lartë: masivizim të tij, jo cilësor, dhe të kompromentuar në sytë e opinionit publik. Këto vende, sipas një Dokumenti - Working Paper of Word Bank - "From Fragmentation to Cooperation: Tertiary Education, Research and Development in South Eastern Europe", (World Bank of Albania. Publication, 2008) hasin pengesa të mëdha ndërsa përipiqen për të rritur numrin e të diplomuarve me arsim të lartë në një periudhë afatmesme, sepse:

1- Së pari, numri i nxënësve që ndjekin arsimin e mesëm dhe me pas arsimin e lartë, është relativisht i ulët.

2- Së dyti, ka një rritje të konsiderueshme të numrit të nxënësve që regjistrohen në institucione private, kjo e diktuar nga fakti që arsimi i lartë, dikur ishte një arsim elitar, dhe jo të gjithë kishin të drejtë të studionin në të, por pavarësisht këtij fenomeni hapja e institucioneve private nuk e ka kompesuar numrin e ulët të të diplomuarve nga IAL publike, për një periudhë gati 40 vjecare, të sundimit të regjimit komunist.

Gjithashtu sipas këtij dokumenti: "Jo vetëm që sistemet e arsimit të lartë (...) nuk sigurojnë numrin e kënaqshëm të të diplomuarve të kualifikuar, por studentëve që mbarojnë arsimin e lartë u mungon formimi që të kontribuojnë për aftësinë kokurruese të vendeve të tyre përkatëse, me anë të asimilimit të njohurive dhe novacionit."

Vendet e Ballkanit Perëndimor, mund të klasifikohen në dy grupe:

a- vende që janë të hapura ndaj arsimit privat, ku ka një numër të konsiderueshëm të të regjistruarve;

b- vende që nuk janë të hapura ndaj arsimit privat, ku numri i të regjistruarve është i vogël.

Në grupin e parë, bëjnë pjesë Maqedonia dhe Kosova (institutigap.org/.../Pasqyre_e_Arsimit_C3AB_Lart).

Në grupin e dytë, bëjnë pjesë Shqipëria, Mali i Zi, Kroacia, Sllovenia dhe Bosnje-

Hercegovina. Kjo ndarje bazohet:

- 1- Ne predominancën e arsimit publik. Pavaresisht se IAL privat janë të konsiderueshme në numër në shtetet e të dy grupeve, studentet nuk i drejtohen atyre, prirja vazhdon të ngelet, arsimit publik. Numri i pergjithëshëm i të të regjistruarve në arsimin e lartë, vazhdon të jete ai publik, sic është dhe rasti i Shqipërisë
- 2- Pagimi i një takse vjetore studentore të ulët në universitet publike e krahasueshme me atë të universiteteve private (Shqiperi, Mal i Zi, Kosove), sjell përsëri preferencën e universiteteve publike.

Por pavarësisht predominancës së arsimit të lartë publik, në këto vende arsim privat po shoqërohet edhe me impaktin e tij pozitiv, i cili mund të fokusohet në këto drejtime:

- 1- IAL private kanë kontribuar për përmbushjen e kërkesës së ndrydhur për të kryer studime të larta, kërkesë kjo që ka qenë më e theksuar te nën-grupe të ndryshme të popullsisë.
- 2- IAL private, po japin kontributin më të madh duke nxitur larminë e institucioneve të arsimit të lartë. Kjo larmi do të ndihmonte të sfidohej ideja se ekziston vetëm një lloj institucioni i arsimit të lartë, d.m.th., një institucion që ofron një gamë të plotë lëndësh dhe kombinon mësimdhënien me kërkimin shkencor. Ne Strategjine Kombetare të Arsimit të Lartë, theksohet nevoja e diferencimit të misionit të IAL. Në këtë kontekst, një mision i diferencuar, do të lejoje IAL private, që ato të jenë të pozicionura, dhe të realizojnë misionin dhe objektivat e tyre.
- 3- IAL private, te cilat duan të krijojnë një fizionomi të tyre dhe duan të jenë konkurrese në tregun e arsimit të lartë, pa dyshim do të kërkojnë që sistemi i sigurimit të cilësisë, të bëjë diferencime, në funksion të prioritetit, sa më shumë studentë të regjistruar. Në këtë mënyrë, ato do të bëjnë të mundur një sistem sigurimi cilësor, funksional dhe eficient.
- 4- Impakti i tyre pozitiv, duket edhe në drejtim të rritjes së të ardhurave për personelin akademik që punon në to, vecanërisht për pedagogët e institucioneve publike. Ky punësim i dyfishtë, sjell edhe një përfitim të dyfishtë, nga njëra anë pedagogët rrisin në mënyrë të ndjeshme përfitimet e tyre, mbi pagën shtetërore, e cila vazhdon të jetë e ulët, dhe nga ana tjetre, edhe institucionet private, për shkak të nivelit të mësimdhënies që ofrohet (pedagoge me emër dhe reputacion), arrijnë të thithin më shumë student, duke rritur ndjeshëm numrin e tyre.

Parë në aspektin pozitiv, roli i arsimit të lartë, dhe vecanërisht ai i sektorit privat në këto vendë synon që të kontribuojnë për rritjen ekonomike të tyre në mënyra të ndryshme.

- 1- *Së pari*, arsimit i lartë u siguron ekonomive njerëz të diplomuar,
- 2- *Së dyti*, arsimit i lartë krijon dije të reja nëpërmjet kërkimit dhe novacionit, dhe
- 3- *Së fundi*, arsimit kontribuon për transferimin dhe asimilimin e dijeve ekzistuese, gjë që ka rëndësi të veçantë për vendet e Europës Juglindore.

Mbi të gjitha, arsimit i lartë do të luaj një rol shumë të rëndësishëm në krijimin e shoqërive moderne dhe demokratike, duke transmetuar vlerat, mbi të cilat ndërtohen shoqëritë demokratike, vecanërisht në këto vende të cilat vijnë nga një e kaluar e hidhur “komuniste”. Nga ana tjetër, liberalizimi i arsimit të lartë, do të bëjë të mundur që në kuadrin e strategjisë së

tyre konkurruese, kompanitë më të suksesshme të rajonit të kërkojnë punonjës me kualifikim të lartë, sidomos me arsim të lartë.

3- Mekanizmat e Kontrollit të Cilësisë dhe Roli i Tyre: Agjencia Publike e Akreditimit të Arsimit të lartë

Cilësia është një koncept i paqartë dhe gjithashtu një term i rëndësishëm: ajo shoqërohet subjektivisht me çfarë është e mirë dhe e vlefshme. Kjo rezultoi në koncepte të ndryshme të cilësisë në arsimin e lartë. Sa më poshtë janë përkufizime të cilësisë në arsimin e lartë (Harvey dhe Green, 1993).

1- Cilësia si ekselencë: Koncepti tradicional i cilësisë shoqërohet me nocionin e ofrimit të një produkti ose shërbimi që është i dallueshëm dhe i veçantë, dhe që i jep status pronarit ose përdoruesit. Cilësia është një formë ekselence duke iu referuar karakterit ekskluziv dhe të diferencuar.

2- Cilësia si perfeksion (zero humbje): Nocioni i cilësisë si përputhshmëri me një specifikim ose standard. Kjo qasje e ka origjinën në nocionet e kontrollit të cilësisë në industrinë prodhuese. Ajo është bazë për matje, një term neutral për të përshkruar një karakteristikë të nevojshme të një produkti ose shërbimi.

3- Cilësia si përshtatshmëri për qëllimin: Përkufizimi i cilësisë i bërë nga shumica e analistëve dhe politikëbërësve në arsimin e lartë është ai i përshtatshmërisë ndaj qëllimit. Ekspozentët e kësaj qasjeje argumentojnë se cilësia nuk ka asnjë domethënie, përveçse në lidhje me qëllimin e produktit të shërbimit. Cilësia gjykohet për shkallën në të cilën një produkt ose shërbim përmbush qëllimin (et) e deklaruar (a).

4- Cilësia si vlerë për para: Cilësia si efektivitet në arritjen e objektivave institucionale. Ky është një variacion mbi përshtatshmërinë për modelin e qëllimit, fokusohet më shumë në përdorimin efektiv të inputeve.

5- Cilësia si transformim: Pikëpamja transformative e cilësisë bazohet në nocionin e ndryshimit cilësor, një ndryshim rrënjësor i formës. Transformimi nuk kufizohet në transformimin e dukshëm ose fizik por përfshin edhe një shtrirje tej sferës kognitive. Në kontekstin arsimor, transformimi i referohet përmirësimit dhe fuqizimit të studentëve ose zhvillimit të njohurive të reja.

Ndaj sigurimit të cilësisë, mbahen qëndrime të ndryshme, që ndryshojnë, veçanërisht, mes Shteteve të Bashkuara dhe vendeve të Europës (qëndrimet e të cilave ndryshojnë nga njëri-tjetri). Disa vende, e drejtojnë vëmendjen e akreditimit në nivelin e programit (p.sh.: Gjermania, ku zhvillohet një diskutim i vazhdueshëm për probleme që lidhen me këtë qasje, përfshirë procedurat tejet burokratike), vende të tjera kanë kaluar drejt akreditimeve institucionale (p.sh.: Mbretëria e Bashkuar dhe Shtetet e Bashkuara).

Shëmbulli, më i mirë mund të konsiderohet Irlanda. Në Irlandë është bërë një reformë e rëndësishme, si rezultat i të cilës sigurimi i cilësisë nga mekanizma të jashtëm, deri në njëfarë mase, organizohet nga vetë institucionet e arsimit të lartë. Irlanda ka përqaftuar “qasjen e

përshtatshmërisë së qëllimit”, sipas të cilës kontrolli përqendrohet kryesisht te mekanizmat e brendshëm të sigurimit të cilësisë brendapërbrenda vetë institucioneve. Këto ndryshime bazohen te përvoja në vite lidhur me sistemet e jashtme të sigurimit të cilësisë dhe, për këtë arsye, duhet të merren parasysh kur diskutohet për sigurimin e cilësisë në Europën Juglindore.

Në fakt, vendet e Europës Juglindore përballen me një sfidë të rëndësishme, e cila ka të bëjë me ngritjen e sistemeve të efektshme të jashtme të sigurimit të cilësisë në shkallë kombëtare. Për shkak të dimensionit të tyre të vogël, ato nuk arrijnë të trajtojnë një numër çështjesh që lidhen me sigurimin e cilësisë nga jashtë sistemit, përfshirë organizimin e analizave të pavarura nga ana e homologëve në shkallë kombëtare.

Shoqata e Universiteteve Europiane, në Raportin e saj vjetor të publikuar ka vënë në dukje se këto çështje duhet të trajtohen edhe në nivel rajonal. Nga ana tjetër, Komunikata e Berlinit, e cila u miratua nga takimi i Ministrave të vendeve nënshkruese të Procesit Bolonjës në vitin 2003, thekson se vetë universitetet duhet të mbajnë përgjegjësinë kryesore për sigurimin e cilësisë. Por, ajo që karakterizon sot vendet e Evropës Juglindore, është se ato nuk i kanë kushtuar vëmendje e duhur krijimit të mekanizmave të shëndoshë të brendshëm të sigurimit të cilësisë në institucionet e arsimit të lartë. Po ashtu, në Evropën Juglindore, nuk ka patur as debat informativ për balancimin e mekanizmave të brendshëm dhe të jashtëm të sigurimit të cilësisë.

Zhvillimet e tanishme në Europë mund të paraqesin probleme të veçanta për vendet e Europës Juglindore lidhur me sigurimin e cilësisë. Kijimi i një regjistëri të agjencive europiane të sigurimit të cilësisë, ka bërë që këto vende të gjenden nën presion, gjithnjë e më të madh, që të përdorin agjencitë e kësaj liste. (Komisioni European mbështet idenë se, për të përmbushur detyrimet kombëtare për sigurimin e cilësisë, një vend mund të përdorë çdonjërin nga organet të sigurimit të cilësisë që figuron në këtë regjistrë). Por, vetë madhësia e vendeve të Europës Juglindore krijon shqetësime nëse vendet e Evropës Juglindore do të arrijnë të regjistrojnë agjencitë e tyre kombëtare. Gjithashtu, këto agjenci kanë vështirë të konkurrojnë në “tregun” në zhvillim e sipër të Europës përsa i përket sigurimit të cilësisë.

4- Si Paraqitet Situata në Shqipëri ?

Sigurimi i cilësisë nga jashtë institucioneve arsimore, i cili lidhet me njohjen e diplomave dhe programeve, erdhi si kërkesë e Procesit të Bolonjës, në të cilën Shqipëri u bë pjesë që nga viti 2003. Ajo që pa karakterizon mekanizmin e jashtëm të sigurimit të cilësisë në Shqipëri, Agjencine Publike të Akreditimit të Arsimit të Lartë (APAAL) është fakti se ajo është krijuar si një mekanizem i ngurtë, pa një autonomi institucionale, pa deklarate të misionit të saj dhe nuk ka një strategji, e cila të percaktojë qartë objektivat e saj për një periudhë 3- 5 vite në vazhdim (Timms; 2011).

Brenda saj, funksionon Keshilli i Akreditimit, i cili është organi vendimarrës në drejtim të procedurave të vlerësimit dhe të akreditimit institucional dhe të programeve të studimit. Sot pozicioni i tij, deteminon veprimtarinë e APAAL, pasi akti nenligjor VKM nr. 368, datë 14.04.2011 “Për miratimin e rregullores për sistemin e akreditimit, organizimin dhe veprimtarinë e institucioneve të sigurimit të jashtëm të cilësisë”, të ndryshuar i ka dhënë atij një fuqi mbi agjencinë (VKM nr. 368, 2011). E rëndësishme është që agjencia të kthehet në

nje mekanizem eficient. Duke pasur sipas “Standards and Guidelines for Quality Assurance In the European Higher Education Area” një:

- 1- Status zyrtar,
- 2- Resources/Burimet e saj,
- 3- Misionin,
- 4- Pavarësine,
- 5- Kriteret e jashtëm të cilësisë dhe proceset e përdorura nga Agjencia,
- 6- Procedure te llogaridhënies (Helsinki 2009).

Për shkak të dimensionit të vogël të APAAL, si dhe të influencave të ndryshme mbi të, ajo nuk ka arritur të trajtojë një numër çështjesh që lidhen me sigurimin e cilësisë nga jashtë sistemit, përfshirë organizimin e analizave të pavarura nga ana e homologëve në shkallë kombëtare. Po ashtu, edhe mekanizmi i brendshëm i kontrollit të cilësisë, i cili u miratua nga takimi i Ministrave të vendeve nënshkruese të Procesit Bolonjës në vitin 2003, në Komunikatën e Berlinit, thekson se vetë universitetet duhet të mbajnë përgjegjësinë kryesore për sigurimin e cilësisë. Sidoqoftë, deri më sot, IAL-të si publike ashtu dhe private nuk i kanë kushtuar vëmendjen e duhur krijimit dhe funksionimit të këtij mekanizmi. Ai nuk është bërë një kulturë institucionale e IAL-ve.

Pavaresisht se standardet shtetërore të cilësisë, miratuar edhe me një sërë aktesh të mëparshme nënligjore (UMASH, nr. 136, 2011), që i referohen përkatesisht nivelit të programeve të studimit, vënë me të madhe theksin mbi të, ai ngelet sot, si një mekanizem i pasqyruar vetëm në dokumentacionin që paraqesin IAL, për licensim pranë MASH, por jo një mekanizem funksional.

Nga ana tjetër, mungon një debat informativ për balancimin e mekanizmave të brendshëm dhe të jashtëm të sigurimit të cilësisë.

5- Kuadri Ligjor Shqiptar në Fushën e Arsimit të Lartë Privat

Ligji nr. Nr.9741, datë 21.5.2007 “Per arsimin e lartë në Republikën e Shqipërisë” (Ligji nr. Nr.9741, 2007), ndryshuar, është akti ligjor kryesor që rregullon marrëdhëniet në drejtim të krijimit, organizimit, funksionimit, administrimit, financimit, dhe sigurimit të cilësisë në institucionet e arsimit të lartë, qofshin ato publike apo private. Pjesëmarrja e Shqipërisë, në procesin e Bolonjes (2003) (MASH,2012), si dhe nënshkrimi Marreveshjes së Stabilizimit Asocimit me shtetet anëtare të BE-se (2006), ka diktuar përpara qeverisë shqiptare, që arsimit i lartë duhet të shkojë në qasje me standardet europiane të cilësisë në hapësirën europiane të arsimit të lartë. Në këtë kontekst, ligji sanksionon se misioni i tij është (Ligji nr. 9741, 2007):

- 1- të krijojë, të transmetojë, të zhvillojë e të mbrojë dijet me anën e mësimdhënies, kërkimit shkencor dhe shërbimeve; të zhvillojë dhe të çojë përpara artet, edukimin fizik dhe sportet; të formojë specialistë të lartë dhe të përgatisë shkencëtarë të rinj;
- 2- të ofrojë mundësi për të përfituar nga arsimit i lartë gjatë të gjithë jetës;
- 3- të ndihmojë zhvillimin ekonomik në nivel kombëtar dhe rajonal;
- 4- të kontribuojë në rritjen e standardeve të demokracisë e të qytetërimit të shoqërisë dhe në përgatitjen e të rinjve për një shoqëri të tillë.

Arsimi i lartë, sipas dispozitave të këtij ligji ushtrohet nga IAL, që janë persona juridikë,

publikë ose privatë, të organizuara në formën e universitetit, akademisë, kolegjit profesional, shkollës së lartë dhe qendrës ndëruniversitare (Ligji nr. 9741, 2007). Te drejtën për të qenë “universitet”, e ka vetëm ai IAL, i cili ofron programe studimi në tre ciklet, bachelor, master, doktoraturë, dhe ka në përbërje, së paku, dy fakultete, dhe përfaqëson një strukturë, të përbërë dhe të integruar, që realizon arsimim të lartë, zhvillim të dijeve, shkencës, profesioneve dhe transmeton njohuri në fusha dhe disiplina shkencore dhe profesionale (Ligji nr. 9741, 2007). Aktualisht statusin e Universitetit, e kanë 11 IAL publik dhe 3 IAL private (Ligji nr. 9741, 2007). Në rast se shikohet tabloja e arsimit të lartë dhe vecanarisht atij privat, pjesa më e madhe e institucioneve private, kanë vetëm statusin e IAL-ve ose të akademive.

Sipas ligjit, “Institucione të arsimit të lartë”, janë ato pesona juridike që ofrojnë arsimim të lartë në ciklin e parë ose/ edhe të dytë të studimeve. Ato ngrihen dhe funksionojnë edhe me, së paku, dy fakultete. Ato mund të ofrojnë kërkim shkencor të aplikuar dhe shërbime në fushat përkatëse, në përputhje me statutin e tyre (Ligji nr. 9741, 2007).

“Akademi”, quhen ato IAL që mund të ofrojnë programe të studimeve për të tre ciklet dhe kanë në përbërje, së paku, dy fakultete. Akademitë ofrojnë arsimim të lartë profesional dhe veprimtari krijuese në fusha specifike të artit, sportit, të sigurisë dhe të mbrojtjes, e fusha të tjera profesionale, si edhe në kërkim shkencor në fushat përkatëse, në varësi të ciklit të studimit, në përputhje me statutet e tyre (Ligji nr. 9741, 2007).

Ne kreun e 6-te ligjit të titulluar « Arsimit të lartë privat », vetëm në 4 nene (Ligji nr. 9741, 2007) rregullohen çështjet, në lidhje me: natyrën e institucionit privat të arsimit të lartë; licencimin e një institucioni privat të arsimit të lartë; hapjen, mbylljen dhe riorganizimin e programeve të studimeve të cikleve të arsimit të lartë privat, si dhe organizimin e studimeve në institucionet private të arsimit të lartë. Sipas ligjit shqiptar për arsimin e lartë, të drejtën për të kërkuar licensimin e një IAL private, e ka çdo subjekt juridik, si vendas ashtu dhe i huaj. Subjekti që kërkon të hapë një institucion privat të arsimit të lartë, paraqet projektin e tij pranë Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës, sipas kriterëve të vendosura në një udhezimin (Ligji nr. 9741, 2007) të posaçëm të Ministrit të Arsimit dhe Shkencës.

Dokumentacioni i paraqitur, duhet të përcaktojë qartë misionin, objektivat afatgjata të institucionit, programet e studimeve, si dhe skema e financimit. Ministria e Arsimit dhe Shkencës, kur shikon se kërkesa është në përputhje me kriteret ligjore, shprehet me vendim të argumentuar për projektin e paraqitur, mbështetur në vlerësimin e Këshillit të Akreditimit të Arsimit të Lartë, i cili vepron pranë Agjencisë Publike të Akreditimit të Arsimit të Lartë. Më pas është vetë Këshilli i Ministrave, ai i cili jep vendim për dhënien e licencës, e cila bëhet e vlefshme me miratim që jep me pas Ministri i Arsimit për fillimin e viti akademik. E njëjta procedure, ndiqet edhe në rastin, e një institucioni privat, që zotëron një formë akreditimi nga një shtet tjetër. Ai është i detyruar të paraqesë një certifikatë për këtë akreditim në Këshillin e Akreditimit, i cili bën vlerësimin e tij në përputhje me licencën e kërkuar.

Në lidhje me hapjen, mbylljen dhe riorganizimin e programeve të studimeve të cikleve të arsimit të lartë privat, kërkesa e subjektit të interesuar, e cila shoqërohet nga projekti që përmban misionin, objektivat afatgjatë të institucionit, programet e studimeve, skemën e financimit, pasi vlerësohet nga Këshilli i Akreditimit, i kalon për miratim Ministrit të Arsimit, i cili në këtë rast, vetëm ai ka kompetencën ekskluzive të miratimit ose të refuzimit të

kërkesës.

Pavarësisht se ne pamje të parë, gjithëcka duket e rregull, shihet qartë, se ligji sanksionon një parregullsi, kur ai pranon që “te drejtën për të kerkuar licensimin e nje IAL private, e ka cdo subjekt juridik, si vendas ashtu dhe i huaj”.

Në parim, cdo IAL krijohet si një shoqëri tregëtare, në bazë të dipozitive të ligjit nr. 9901 datë 14.04.2008 “Për tregtarët dhe shoqëritë tregtare”, ose si një OJF, sipas ligjit nr. 8788 datë 07.05.2001 “Për organizatat jofitimpruese”, ndryshuar dhe pasi fiton personalitetin juridik, e para nëpërmjet regjistrimit në Qendrën Kombëtare të Regjistrimit dhe të dytat pranë Gjykatave të Rretheve, kanë të drejtë të aplikojnë për tu licensuar si IAL.

Nuk ka një ligj të posacëm, që të rregulloj mënyrën e krijimit dhe të funksionimit të këtyre IAL-ve private, si persona juridik.

Në realitetin shqipar, ato janë krijuar në formën e një Shoqërie kapitali (SHPK, SHA), dhe vepronë dhe i nënshtrohen rregullave të shoqërisë tregëtare, pavarësisht se ato kryejnë edhe funksionin e një IAL.

Çka ofrojnë institucionet e arsimit të lartë privat sot, në Shqipëri. Arsimi i lartë privat, sot në Shqipëri është i fokusuar më së shumti në katër drejtime kryesore (Development of a Ranking in Albania, July 2011):

- 1- Drejtësi
- 2- Ekonomik
- 3- Infermieri
- 4- Shkenca shoqërore (Mësuesi)

Bazuar në kornizën ligjore të standarteve shtetërore të cilësisë, miratuar me Udhërin e Ministrit të Arsimit dhe Shkencës nr. 126, datë 17.03.2011 “Për miratimin e standardeve shtetërore të cilësisë për vlerësimin dhe akreditimin institucional të institucioneve të arsimit të lartë (UMASH, 2011)”, mund të shikojmë se si paraqitet gjendja e IAL private sot në Shqipëri, e fokusuar në tre drejtimet kryesore të këtyre standardeve institucionale:

1. Programet e studimit;
2. Kërkimi shkencor;
3. Menaxhimi institucional .

a- Programi i Studimit

Programi i studimit, sipas kërkesave të standarteve duhet të përmbajë një sërë kriteresh, ai duhet të jetë: në përputhje me ciklin e studimit që do të ofrojë IAL; forma e studimit duhet të jetë e përshtatshme për këtë Program Studimi; misioni dhe objektivat e tij duhet të jenë të tilla që të japin dije, aftësi dhe kompetenca të përshtatshme; ai duhet të shoqërohet edhe nga një studim real tregu, në përputhje me synimet strategjike të zhvillimit ekonomik kombëtar dhe cili është tregu potencial i punës për të diplomuarit në këtë Program Studimi , etj ceshtje. Referuar atyre c’ka paraqesin sot programet e studimt, te IAL private, mund të thuhet se kërkesat që kërkon MASH si dhe APAAL, dhe KA që vepron pranë saj, janë të shkruara në

mënyrë të qartë, por ato ngelen deri aty, realiteti flet jo gjithmonë bazuar në ato që shkruhen. Programe studimi të fakulteteve të ndryshme të IAL private nuk ndryshojnë aq shumë nga njeri institucion tek tjetri. Pjesa me dermuese e IAL, që operojnë në kryeqytetin e Shqipërisë, Tiranë ofrojnë Programe Studimi në drejtësi dhe ekonomik. Nga ana tjetër, shumë pak prej tyre (nuk ka të dhëna zyrtare), që operojnë në Tiranë, nuk i kanë publikuar këto programe në ëeb-faqet e tyre. Për shkak të mungesës së përvojës dhe traditës, programet e studimit kanë prirjen e kopjimit të atyre të vendeve zhvilluara. Ky kopjim pa përshtatjen e duhur, në funksion të situatave dhe nevojave konkrete ka rezultuar i papërshtatshëm dhe shpesh konfuz, ku dihet që synohen t'u ofrohen studentëve ose kanë qenë të mbingarkuara ose të mangëta dhe, nga ana tjetër, vetë IAL -ve i është dashur të marrin përsipër edhe një kosto financiare të konsiderueshme.

b-Kërkimi Shkencor

Bazuar në këtë drejtim të rëndësishëm të standardeve institucionale, mund të thuhet se IAL-te private, janë shumë larg të qenit të kësaj kërkese të rëndësishme bashkëkohore, një nga shtyllat e të qenit shkollë e lartë (që sic dimë bazohet në dy shtylla të mëdha mësimdhënie dhe kërkim shkencor). Aktualisht me një numer të vogël personeli akademik, i cili në të shumtën e rasteve është i jashtëm, me një numer të vogël studentesh, pa veprimin e mekanizmave adekuate përberese, sic janë departamentet apo qendrat kërkimore, ato nuk mund të ndërmarrin ndonjë veprimtari kërkimore-shkencore. Pra në të shumtën e rasteve roli i tyre është thjeshtë dhe vetëm mësidhënës.

Duke qenë në një madhësi të vogël, sesa institucionet publike në Shqipëri, ato rrallëherë ofrojnë diploma për punë kërkimore dhe, zakonisht, janë të përqendruara në një gamë më të ngushtë lëndësh dhe programesh.

Asnjë veprimtari nuk ndërmeret nga ato për të kualifikuar stafin e brendshëm (me ndonjë përjashtim të rrallë). Edhe lehtësirat fiskale, që u ndërmoren nga qeveria nëpërmjet amendimit të Ligjit Nr. 7928 datë 27.04. 1995 "Mbi TVSH," nëpërmjet Ligjit Nr. 10215 datë 21.01. 2010 duke ju hequr atyre pagimin e TVSH në lidhje me tarifën studentore, me qëllim që ky fond, të shkonte në drejtim të infrastrukturës dhe të kërkimit shkencor, aktualisht nuk funksionojë kështu.

c- Menaxhimi Institucional

Bazuar në këtë drejtim, standartet që e përbëjnë menaxhimin institucional janë: Autonomia; Organizimi i institucioneve të arsimit të lartë; Partneriteti; Menaxhimi i burimeve njëzëzore; Menaxhimi i veprimtarisë së institucionit; Menaxhimi financiar; Menaxhimi i sistemeve të informacionit.

Duke parë realitetin, mund të thuhet se këto standarte për IAL-të private, të cilat në të shumtën e rasteve janë shoqëri tregëtare, që drejtohen dhe administrohen nga vetë pronarët e tyre, ngelen të shkruara vetëm në statutet dhe rregulloret e tyre, se janë vetë ortakët ose aksionerët që drejtojnë dhe administrojnë IAL-te private.

6-Çfarë duhet bërë?

Ndodhur përballë komercializmit të arsimit të lartë, e rëndësishme sot është që të bëjmë një ristrukturim të organizimit të universiteteve tona si publike ashtu dhe atyre private. Kështu, skema e re e financimit e propozuar nga MASH, në "Dokumentin e Gjelbër" (Green Paper,

2010), synon të garantojë që sistemi i financimit publik, të ofrojë stimuj që këto institucione të përmbushin misionet e tyre përkatëse për rritjen e aftësisë konkurruese dhe të kohezionit social.

Kjo skemë, kërkon kalimin, gjithnjë e më shumë, drejt sistemeve të financimit me bazë performancën. Për shembull, subvencionet publike për taksat e universiteteve duhet të synojnë që studentët me të ardhura të pamjaftueshme, në një periudhë më afatgjatë, të lidhen me sistemet që ofrojnë kredi për studentët.

Sistemet e arsimit të lartë në vendet e Evropës Juglindore janë të pabalancuara. Kështu, përshembull Universiteti i Tiranës, dominon gjithë sistemin përsa i përket numrit të regjistrimeve dhe burimeve. Sfidat në një periudhë afatmesme është që të krijohet një numër i kënaqshëm universitetesh efektive dhe me programe të plota mësimore. Në një periudhë më afatgjatë, duhet të krijohen sisteme të arsimit të lartë, që të jenë më të balancuara dhe që përmbushin nevoja të ndryshme, si dhe specializimin e institucioneve të arsimit të lartë. Duhet t'i kushtohet vëmendje reformimit të sistemit të sigurimit të cilësisë me qëllim që të vendoset ekuilibri i duhur mes llogaridhënies dhe autonomisë. Nuk ka ndonjë “recetë” të caktuar, në lidhje me rolin e institucioneve private. Sektori privat po jep kontributin e tij duke nxitur larminë e institucioneve të arsimit të lartë. Ky rezultat kërkon që sistemet kombëtare të sigurimit të cilësisë dhe, veçanërisht, të akreditimit të mbështesin larminë institucionale. Forcimi i lidhjeve mes universiteteve dhe sipërmarrjeve private duhet të përbëjë prioritetin të rëndësishëm përsa i përket kërkimit dhe zhvillimit, duke patur parasysh se kontributi më i madh që mund t'i japë një sektor kërkimor vendit është që të ndihmojë kompanitë të përvetësojnë dhe të përshtasin ide dhe teknologji të reja nga vende të tjera.

Njëkohësisht, duhet të rriten në mënyrë të konsiderueshme financimet private për nevoja të kërkimit dhe zhvillimit, si dhe punësimi i punonjësve shkencorë në sektorin privat.

7-Konkluzion

Arsimimi i lartë në Shqipëri, dhe vecanërisht ai privat gjendet në një situatë kritike përballë këtij masivizimi pa kriter dhe pa një startegji zhvillimit të qartë dhe me objektiva afatmesme dhe afatgjata. Mekanizmi i jashtëm i kontrollit të cilësisë, APAAL vazhdon të jetë një mekanizem i ngurtë. Duke mos pasur një deklaratë të misionit të tij dhe një autonomi nga MASH, ai nuk mund të realizojë në mënyrë të pavaruar dhe transparente procedurat vlerësuese dhe akredituese, si dhe nuk mund të bëhet pjesë e ENQA-s si dhe të sigurojë regjistrimin e tij në Regjistrin Europian. Mungesa e larmisë së Programeve të Studimit, dhe fokusimi i tyre vetëm në katër fusha (drejtësi, ekonomik, mësuesi dhe infermjeri), nuk mund të jenë në funksion të zhvillimit ekonomik të vendit, i cili kërkon në të njëjtën kohë një zhvillim industrial, teknologjik, bujqësor, dhe shkencor. Mungesa e një autonomie institucionale dhe financiare, nuk mund të krijojë institucione të besueshme, dhe kredibile si për studentet ashtu dhe përballë opinionit publik. Standardet shtetërore të cilësisë, duhet të bëhen korniza ligjore detyruese për të gjithë IAL private të cilat duan të sigurojnë ekzisten e tyre në tregun e arsimit të lartë, por edhe të jenë konkurruese midis tyre dhe me ato të publiket. Sidoqoftë, institucionet private mund të modernizohen në një sërë mënyrash, për shembull, duke përfshirë modalitete të reja të aksesit dhe ofrimit të arsimit, dhe duke ju përshatur nevojave të zhvillimit ekonomik të vendit.

Referenca

Agjensia Publike e Akreditimit te Arsimit te Larte, available at www.apaal.gov.al, Accessed 15.02.2012

Arsimit të Lartë Privat në Kosove (Analizë). available at institutigap.org/.../Pasqyre_e_Arsimit_C3AB_Lart, Accessed 15.02.2012

David Timms (2011), Support to APAAL to ensure it matches up to international standards development, Review Report, APAAL

Development of a Ranking in Albania. Final Report, (2011), available at www.apaal.gov.al Accessed on July, 2012

Ligji nr. Nr.9741, datë 21.5.2007 “Per arsimin e larte ne Republiken e Shqiperise”, Official Gazette of the Republic of Albania, no. .68/2007 and Official Gazette no.111/2010

Ministria e Arsimit dhe Shkences se Republikes se Shqiperise, www.mash.gov.al, Accessed 15.02.2012

Nenet 43, 44, 44/1,45, Ligji nr. 9741, date 21.5.2007 “Per arsimin e larte ne Republiken e Shqiperise”

Neni 2 i Ligji nr. 9741, date 21.5.2007 “Per arsimin e larte ne Republiken e Shqiperise”, ndryshuar.
Neni 4 i Ligji nr. 9741, date 21.5.2007 “Per arsimin e larte ne Republiken e Shqiperise”, ndryshuar
Neni 5, pika 1 dhe 4, Ligji nr. 9741, date 21.5.2007 “Per arsimin e larte ne Republiken e Shqiperise”, ndryshuar

Neni 6, pika 1, Ligji nr. 9741, date 21.5.2007 “Per arsimin e larte ne Republiken e Shqiperise”, ndryshuar

Neni 6, pika 2, Ligji nr. 9741, date 21.5.2007 “Per arsimin e larte ne Republiken e Shqiperise”, ndryshuar.

Standards and Guidelines for Quality Assurance In the European Higher Education Area. 3rd edition, Helsinki 2009.

Udherin e Ministrit te Arsimit dhe Shkences nr. 126, date 17.03.2011

Urdhri i Ministrit te Arsimit dhe Shkences nr. 134, date 21.03.2011

Urdhri i Ministrit te Arsimit dhe Shkences nr. 135, date 21.02.2011 2011

Urdhri i Ministrit te Arsimit dhe Shkences nr. 136, date 21.02.2011

VKM nr. 368, date 14.04.2011 “Per miratimin e rregullores per sistemin e akreditimit, organizimin dhe veprimtarine e institucioneve te sigurimit te jashtem te cilesise”, ndryshuar

Working Paper of Word Bank -“From Fragmentation to Cooperation: Tertiary Education, Research and Development in South Eastern Europe”World Bank of Albania. Publication, 2008